

O'ZBEKISTON TEMIR YO'L TRANSPORTINING TRANZIT SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH: XALQARO TRANSPORT YO'LAKLARI VA ISTIQBOLLI INFRATUZILMA LOYIHALARI

Dadaboyeva Zamina Sultonmurod qizi

*“O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ korporativ munosabatlar departamenti,
korporativ munosabatlar bo‘limi yetakchi mutaxassisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li, Trans-Afg‘on temir yo‘l koridori va Trans-Kaspiy xalqaro transport yo‘lagi — O‘rta yo‘lakning mamlakat tranzit salohiyatini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, temir yo‘l infratuzilmasini modernizatsiya qilish, mavjud yo‘nalishlarning o‘tkazuvchanlik qobiliyatini oshirish, elektrlashtirish, logistika markazlarini rivojlantirish, konteynerlashtirish va transport-logistika jarayonlarini raqamlashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida O‘zbekistonning ko‘p yo‘nalishli xalqaro transport-logistika tizimiga integratsiyalashuvi mamlakatning mintaqaviy tranzit markaziga aylanish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirishi asoslangan.

Kalit so‘zlar: temir yo‘l transporti, tranzit salohiyati, xalqaro transport yo‘lagi, transport-logistika tizimi, Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li, Trans-Afg‘on temir yo‘li, O‘rta yo‘lak, Trans-Kaspiy xalqaro transport yo‘lagi, logistika markazi, tranzit yuklar

Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li. O‘zbekistonning tranzit salohiyatini tubdan o‘zgartirishi mumkin bo‘lgan eng muhim loyihalardan biri Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li hisoblanadi.

Mazkur loyiha bo‘yicha uch davlat hukumatlari o‘rtasidagi kelishuv 2024-yil iyun oyida imzolandi. Temir yo‘l qurilishining rasmiy boshlanish marosimi esa 2024-yil 27-dekabrda bo‘lib o‘tdi.

2025-yil dekabr oyida loyiha moliyalashtirilishi bo‘yicha kelishuv ham imzolandi. Loyihaning umumiy qiymati taxminan 4,7 mlrd AQSh dollari bo‘lib, shundan qariyb 2,3 mlrd dollari Xitoy moliya institutlari tomonidan 35 yil muddatga kredit sifatida ajratilishi belgilangan.

Loyihaning Qirg‘iziston hududidagi qismi murakkab tog‘li hududlardan o‘tishi sababli unda ko‘plab sun‘iy inshootlar — ko‘priklar va tunnellar qurilishi nazarda tutilgan. Amaldagi loyiha ma’lumotlariga ko‘ra, Qirg‘iziston hududida 304 km temir yo‘l, 50 ta ko‘prik va 29 ta tunnel qurilishi ko‘zda tutilgan.

2026-yil holatiga kelib, loyiha dastlabki rejalashtirish bosqichidan amaliy qurilish bosqichiga o‘tgan. 2026-yil iyul oyidagi ma’lumotlarga ko‘ra, asosiy liniyaning qurilishi faol bosqichga kirgan, tunnel, ko‘prik va boshqa temir yo‘l infratuzilmasi obyektlarida ishlar olib borilmoqda.

Ushbu temir yoʻlining ishga tushirilishi Xitoyning gʻarbiy hududlarini Qirgʻiziston orqali Oʻzbekiston bilan bogʻlash imkonini beradi. Natijada Oʻzbekistonning Xitoy–Markaziy Osiyo–Yevropa yoʻnalishidagi tranzit zanjiridagi roli kuchayadi.

Trans-Afgʻon temir yoʻl koridori. Oʻzbekistonning janubiy yoʻnalishdagi tranzit imkoniyatlarini kengaytiruvchi eng muhim loyihalardan biri Trans-Afgʻon temir yoʻl koridori hisoblanadi.

Mazkur loyiha Oʻzbekistonni Afgʻoniston orqali Pokistonning dengiz portlari bilan bogʻlashni nazarda tutadi. Pakistan tomoni maʼlumotlariga koʻra, taklif etilayotgan temir yoʻl yoʻnalishi taxminan 760 km uzunlikda boʻlib, Markaziy Osiyo davlatlariga Pokiston portlariga chiqish imkoniyatini yaratadi.

Hisob-kitoblar loyiha qiymatining oshganini koʻrsatmoqda. 2026-yil iyun oyida Oʻzbekiston Transport vazirligi vakillari loyiha qiymati 7 mlrd AQSh dollaridan oshishi mumkinligini maʼlum qilgan. Texnik-iqtisodiy asoslash ishlarini 2026-yil oxirigacha yakunlash rejalashtirilgan.

Loyiha hozircha toʻliq qurilish bosqichiga oʻtmagan. 2025-yil 17-iyulda Oʻzbekiston, Afgʻoniston va Pokiston oʻrtasida Trans-Afgʻon temir yoʻli boʻyicha qoʻshma texnik-iqtisodiy asoslashni ishlab chiqish toʻgʻrisida kelishuv imzolangan. 2026-yil fevralida ushbu kelishuv Oʻzbekiston tomonidan rasman tasdiqlangan.

2026-yil davomida loyiha boʻyicha dala tadqiqotlari va texnik baholashlar faol bosqichga oʻtgani, keyingi bosqich uchun aniq texnik-iqtisodiy koʻrsatkichlarni shakllantirish ishlari olib borilayotgani maʼlum qilingan.

Oʻrta yoʻlakning rivojlanishi. Oʻzbekiston uchun yana bir muhim yoʻnalish — Trans-Kaspiy xalqaro transport yoʻlagi yoki Oʻrta yoʻlak hisoblanadi.

Ushbu yoʻnalish Xitoydan Markaziy Osiyo orqali Kaspiy dengizi, Kavkaz va Turkiya orqali Yevropaga chiqish imkonini beradi. Mazkur yoʻnalishning asosiy afzalligi transport oqimlarini bitta yoʻnalishga bogʻlab qoʻymasdan, xalqaro yuk tashish geografiyasini diversifikatsiya qilish imkonini berishidir.

Soʻnggi yillarda Oʻzbekiston, Qozogʻiston, Turkmaniston, Ozarbayjon, Gruziya va Turkiya oʻrtasidagi transport hamkorligi kuchaymoqda. 2024-yilda Boku shahrida temir yoʻl maʼmuriyatlari rahbarlari uchrashuvi yakunida Oʻrta yoʻlakni rivojlantirish boʻyicha muvofiqlashtiruvchi mexanizm tashkil etilib, tranzit konteyner poyezdlarini shakllantirish boʻyicha masʼul logistika kompaniyalari belgilangan.

Shuningdek, Xitoydan konteynerli blok-poyezdlarni Oʻrta va Janubiy yoʻlaklar orqali tashishni ragʻbatlantirish maqsadida temir yoʻl tariflariga chegirmalar qoʻllanilmoqda.

Tranzit salohiyatining yangi modeli

Yuqoridagi loyihalarni tahlil qilish Oʻzbekistonning tranzit siyosati birgina transport yoʻnalishiga emas, balki koʻp yoʻnalishli transport-logistika tizimini shakllantirishga oʻtayotganini koʻrsatadi.

Hozirgi bosqichda ushbu tizimni quyidagi sxema orqali ifodalash mumkin:

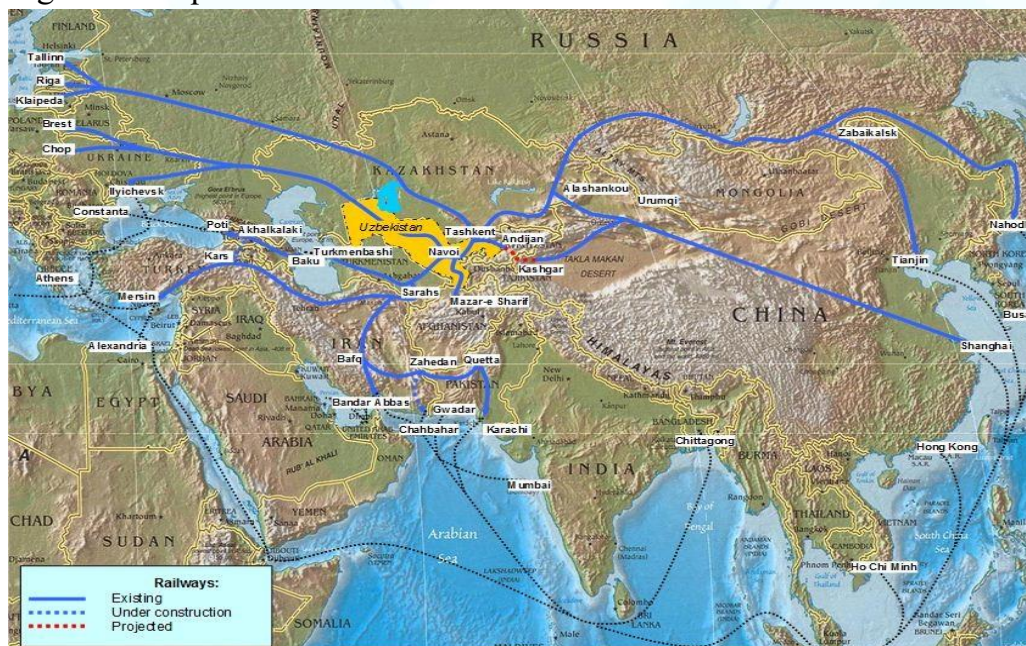
Xitoy → Qirgʻiziston → Oʻzbekiston → Kaspiy dengizi → Kavkaz → Yevropa

va

Xitoy/Markaziy Osiyo → O‘zbekiston → Afg‘oniston → Pokiston → Hind okeani portlari.
Shuningdek:

Rossiya/Qozog‘iston → O‘zbekiston → Afg‘oniston/Pokiston
hamda

Markaziy Osiyo → O‘zbekiston → Eron → Fors ko‘rfazi
yo‘nalishlari ham mamlakatning transport-logistika imkoniyatlarini diversifikatsiya qilishga xizmat qilishi mumkin.

1-rasm Xalqaro yuk tashuvlari amalga oshiriladign transport koridorlari

Bu esa O‘zbekistonni oddiy tranzit mamlakatdan mintaqaviy transport-logistika tuguniga aylantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Temir yo‘l infratuzilmasini rivojlantirishning hozirgi bosqichi

Tranzit yuklar hajmini oshirish faqat yangi xalqaro yo‘laklarni tashkil etish bilan cheklanmaydi. Buning uchun mamlakat ichidagi temir yo‘l infratuzilmasining o‘tkazuvchanlik qobiliyatini ham oshirish talab etiladi.

2026-yil iyulidagi ma‘lumotlarda O‘zbekiston hududidagi xalqaro tranzit koridorlarining uzunligi 4 ming km, temir yo‘l tarmog‘i esa 4,7 ming km ekani qayd etilgan. Bu infratuzilmani modernizatsiya qilish bilan birga, logistika markazlari va quruq portlarni rivojlantirish zarurligini ham ko‘rsatadi.

Tranzit salohiyatini oshirish bo‘yicha takliflar.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, O‘zbekiston temir yo‘l transportining tranzit salohiyatini yanada oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlarni ustuvor deb hisoblash mumkin:

- xalqaro temir yo‘l transport yo‘laklarini o‘zaro integratsiyalashgan yagona tizim sifatida rivojlantirish;
- Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘lining qurilishini belgilangan muddatlarda yakunlash va uni O‘zbekistonning ichki temir yo‘l tarmog‘i bilan samarali integratsiya qilish;

- Trans-Afg'on temir yo'li bo'yicha texnik-iqtisodiy asoslashni yakunlab, xavfsizlik, moliyalashtirish va qurilish mexanizmlarini ishlab chiqish;
- O'rta yo'lakda konteyner tashuvlari hajmini oshirish;
- xalqaro tranzit uchun yagona elektron yuk hujjatlarini joriy etish;
- chegara va bojxona punktlarining o'tkazuvchanlik qobiliyatini oshirish;
- logistika markazlari va quruq portlarning zamonaviy infratuzilmasini rivojlantirish;
- konteynerlashtirish darajasini oshirish;
- xalqaro transport yo'laklarida yagona yoki muvofiqlashtirilgan tarif siyosatini shakllantirish;
- temir yo'l tashuvlarida raqamli monitoring va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish;
- yuk harakatining real vaqt rejimidagi monitoring tizimini rivojlantirish;
- xalqaro yo'laklar ishtirokchi davlatlari o'rtasida yagona muvofiqlashtiruvchi mexanizmlarni kuchaytirish.

Xulosa. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston temir yo'l transportining tranzit salohiyati so'nggi yillarda yangi rivojlanish bosqichiga kirdi. 2025-yilda mamlakat hududi orqali tranzit yuklar hajmining 15,3 mln tonnaga yetishi va 2021-yilga nisbatan 54 foizga oshishi ushbu jarayonning ijobiy dinamikasini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston temir yo'lining amaliy qurilish bosqichiga o'tishi, Trans-Afg'on temir yo'li bo'yicha texnik-iqtisodiy asoslashning faol bosqichga kirishi, O'rta yo'lakning rivojlanishi hamda ichki temir yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish O'zbekistonning kelajakdagi tranzit imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Ayniqsa, Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston va Trans-Afg'on temir yo'l loyihalarining amalga oshirilishi natijasida O'zbekistonning bir vaqtning o'zida Sharq-G'arb va Shimol-Janub transport yo'nalishlarini bog'lovchi muhim logistika tuguniga aylanish imkoniyati ortadi. 2026-yilgi hukumat baholariga ko'ra, ushbu yirik loyihalar amalga oshirilgach, O'zbekiston orqali qo'shimcha 15–20 mln tonna tranzit yuk jalb qilish imkoniyati paydo bo'lishi, buning natijasida yiliga 400–600 mln AQSh dollari miqdorida daromad, logistika markazlari va terminallar rivojiga 3 mlrd dollar investitsiya hamda 50 mingta doimiy ish o'ri yaratilishi mumkin.

Demak, kelgusida O'zbekiston temir yo'l transportining raqobatbardoshligini oshirish nafaqat yangi temir yo'l liniyalarini qurish, balki tranzit yo'laklarini diversifikatsiya qilish, infratuzilmani modernizatsiya qilish, logistika markazlarini rivojlantirish, tarif siyosatini takomillashtirish, konteyner tashuvlarini kengaytirish va raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish bilan kompleks ravishda amalga oshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Transport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. PF–5647-son, 01.02.2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida. — Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li qurilishi bo‘yicha kelishuvni imzolash marosimi ishtirokchilariga murojaat. — Toshkent, 2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Prezidenti va Xitoy delegatsiyasi o‘rtasidagi uchrashuv. — 01.04.2025. Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li loyihasining amaliy ijrosi masalalari.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Transport-logistika tizimini rivojlantirish bo‘yicha takliflar. — 2026. Tranzit yuklar hajmi, logistika markazlari va transport infratuzilmasining holati bo‘yicha ma’lumotlar.
6. O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. O‘zbekiston Respublikasida xalqaro transport yo‘laklarini rivojlantirish va transport-logistika tizimini takomillashtirish bo‘yicha materiallar. — Toshkent, 2025–2026.
7. Organization for Cooperation of Railways (OSJD). International railway transport corridors and development of railway cooperation. — Warsaw.
8. UNECE. Euro-Asian Transport Linkages: Development of International Transport Corridors. — United Nations Economic Commission for Europe.
9. UNECE. Sustainable Transport and Transit Connectivity in Central Asia. — Geneva.
10. Asian Development Bank (ADB). Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC): Transport and Trade Facilitation Strategy. — Manila.
11. European Commission. Global Gateway and Trans-Caspian Transport Corridor development materials. — Brussels.
12. CAREC Program. CAREC Transport and Trade Facilitation Strategy 2030. — Asian Development Bank.
13. https://www.president.uz/oz/lists/view/9370?utm_source
14. https://www.president.uz/en/lists/view/8658?utm_source
15. https://president.uz/en/lists/view/9211?utm_source
16. https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/66803-temir-j-l-transportida-107-mln-tonnadan-orti-yuk-tashilgan-2?utm_source